

Frihet för vem?

En kritisk analys av den liberala frihetssynen utifrån ett feministiskt perspektiv med fokus på könsdiskriminerande reklam

Abstract

Denna uppsats är en kritisk ideologianalys av den liberala frihetssynen utifrån feministisk teori. Som empiriska exempel har vi tagit sexualiseringen av det offentliga rummet och mer specifikt reklamens objektifiering av kvinnan och åtföljande diskussion om lagstiftning mot könsdiskriminerande reklam. Reklamens objektifiering av kvinnan inskränker på kvinnors reella frihet att definiera sig själva som individer och att vara fria från könsdiskriminering, en inskränkning som osynliggörs inom den liberala frihetssynen genom dess betoning på individen. Den feministiska kritiken framför mer användbara verktyg för att analysera det strukturella förtrycket av kvinnan och vi har utifrån en mer enhetlig syn på frihet med bas i Maccallums frihetsdefinition påvisat att inskränkningar i individers/gruppers frihet kan leda till större frihet för flertalet. Vem friheten är till för, dess innebörd och utformning kan således inte fastställas en gång för alla utan är en process som sker genom kontinuerliga avvägningar mellan olika individers och gruppers intressen.

Nyckelord: Liberalism, frihet, förtryck, feminism, reklam.

Antal tecken: 69 421 (inklusive blanksteg)

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
1.1	Syfte och frågeställningar	1
1.2	Teori.....	2
1.3	Metod och material.....	2
2	Teoretiska utgångspunkter	4
2.1	Kritik av Maccallums teori.....	5
3	Liberal frihet	7
3.1	Frihet från - (Y) aspekten.....	7
3.2	Frihet att – (Z) aspekten.....	8
3.3	Individen – (X).....	8
4	Det ”moderna” förtrycket	9
4.1	Könsmaktsordningen	9
4.1.1	Privat och offentligt.....	10
4.2	Förtryck och dominans	11
4.2.1	Kvinnor som grupp – (X) aspekten.....	12
4.2.2	Kulturell dominans.....	13
5	Reklamens inskränkning av friheten	15
5.1	Sexualiseringen av det offentliga rummet.....	15
5.2	Objektivering	17
6	Lag mot könsdiskriminerande reklam	18
6.1	Friare genom ofrihet	18
6.2	Frihetsanalys av lagförslaget.....	19
6.3	Vem är X?	21
6.4	Självsanering – ERK.....	22
6.5	Bojkott eller förbud?.....	23
7	Slutsatser	25
8	Referenser	28

1 Inledning

Under senare år har debatten om sexualiseringen av det offentliga rummet och objektifieringen av kvinnan inom reklamen blivit alltmer intensiv. Man har diskuterat vilka konsekvenser denna typ av objektifiering får för kvinnor och olika sätt på vilka man kan komma åt denna problematik genom lagstiftning eller genom att reklambranschen vidtar självsaneringsåtgärder. Sexualiseringen och objektifieringen av kvinnan inom reklamen anses av vissa vara en konsekvens av att vi har strukturella orättvisor som drabbar kvinnor som grupp pga att de är underordnade män som grupp och att kvinnor inte har samma kulturella tolkningsföreträde som män. De menar att objektifieringen av kvinnan har kopplingar till könsbaserat våld och andra former av kvinnoförtryck och menar därmed att den könsdiskriminerande reklamen vidmakthåller könsmaktordningen i samhället. Centrala aspekter i den liberala frihetssynen är dock individens fria val och civilsamhällets och marknadens okränkbarhet. Denna frihetssyn står således i konflikt med den strukturella synen på maktutövning och förtryck som begränsningar av den individuella friheten som många feminister framhäver.

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att problematisera den liberala frihetssynen utifrån ett feministiskt perspektiv. Vi vill undersöka hur den liberala fokuseringen på individen och betoningen på den negativa friheten påverkar synen på kvinnors frihet/ofrihet och vilka konsekvenser en argumentation för frihet utifrån dessa principer får för möjligheten att öka kvinnors frihet i relation till marknaden och då specifikt reklamen, samt möjligheten att på rättslig väg reglera diskriminerande företeelser.

Syftet är även att genom en analys av sexualiseringen av det offentliga rummet och främst objektifieringen av kvinnan inom reklamen problematisera den liberala definitionen av frihet utifrån en tanke om att reklamen, genom denna objektifiering och sexualisering, vidmakthåller och reproducerar rådande maktstrukturer i samhället baserade på kön. En påverkan som kan innebära inskränkningar i kvinnors reella frihet. Vi kommer att ställa liberalismens individcentrerade och strukturlösa frihetssyn mot feminismens mer gruppcentrerade och strukturinriktade samhällssyn.

För att konkretisera vår analys kommer vi att som empiriskt exempel analysera riksdagsledamöters motioner och efterföljande betänkanden från Lagutskottet

om lagstiftning mot könsdiskriminerande reklam. Detta för att söka utläsa hur man argumenterar och vilka frihetsideal som ligger till grund för denna argumentation.

- Hur ser det liberala frihetsidealet ut, med betoning på liberalismens syn på relationen mellan individ och samhälle, marknad och synen på negativa respektive positiva friheter?
- Hur ser den feministiska kritiken av den liberala individcentrerade frihetsdefinitionen ut?
- På vilket sätt påverkar sexualiseringen av det offentliga rummet, och mer konkret, könsdiskriminerande reklam kvinnors reella frihet i relation till rätten att definiera sig själv och sin egen sexualitet?
- Hur förhåller sig den liberala frihetstanken till marknadens objektifiering och sexualisering av kvinnan genom reklamen?
- Vilken betydelse får den liberala synen på marknaden som en slags ”frihetens sfär” för analysen av dess inverkan på kvinnors individuella frihet?
- Hur ställer sig liberalismen till inskränkningar i marknadens frihet?

1.2 Teori

I vår frihetsanalys kommer vi att utgå från Gerald Maccallums teori. Maccallum utgår från en treställig definition av frihet där han för fram en mer enhetlig syn på frihet i polemik mot den tvåställiga frihetsdefinitionen där det görs en åtskillnad mellan negativa och positiva friheter. Vi kommer att använda denna teori pga att den inkluderar och betonar vems frihet det gäller samt vad friheten är från och vad den är till. I den feministiska kritiken använder vi oss dels av Yvonne Hirdmans definition av genussystemet för att förstå könsmaktsordningens strukturella karaktär och praktiska konsekvenser, dels Iris Marion Youngs definition av kvinnor som grupp samt mäns kulturella dominans för en förståelse om hur kvinnor som grupp påverkas av frånvaron av kulturellt företräde i representationen av kvinnan inom bl a reklamen.

1.3 Metod och material

Vi har valt att genomföra en kvalitativ innehållsanalys för att vi anser att denna metod är väl lämpad för att finna mönster och göra jämförelser. Det är även en metod som med fördel kan användas tillsammans med eller som komplement till andra analysmetoder (Bergström-Boréus, 2000:86). Den kvalitativa innehållsanalysen har vi genomfört genom att granska vårt materialurval (se principer för materialurval nedan) utifrån dess relevans för vår forskningsfråga. Vi har genomfört en kvalitativ granskning och analys av en begränsad mängd litteratur och sökt utkristallisera de argument eller inslag i texterna som berör de ämnen och aspekter

som vi ansett krävs som underlag för vår analys. Som ett andra steg har vi sökt sammanfatta och ytterligare analysera detta materialurval m h a kritisk ideologianalys. Denna analysmetod har ingen given mall vilket ger oss större metodologisk frihet i relation till vårt material och vårt forskningsproblem, då vi kan utveckla de analysverktyg som är mest lämpade för det övergripande syftet. Vi är medvetna om att frånvaron av en given mall kan leda till bristande intersubjektivitet men vi anser dock att vår medvetenhet om denna problematik leder oss till att söka vara än tydligare i vår metodologiska utformning.

I vår analys av den liberala frihetssynen utgår vi från dels Gerald Maccallums treställiga frihetsdefinition, dels feministisk teoribildning för att på så sätt göra en idéanalys av liberalismens frihetsdefinition. Maccallums teori bidrar med den teoretiska underbyggnaden för en alternativ frihetsdefinition medan den feministiska teorin utgör en kritik av de aspekter av den liberala friheten som vi söker problematisera i vår analys. För att göra analysen mer greppbar har vi gjort en idealtyp av liberalismens frihetssyn. Vi har valt de idéer i den liberala ideologin som är relevanta för förståelsen av den liberala frihetssynen. Hit hör synen på individen, samhället och den liberala definitionen av förtryck. Den värderande argumentationsanalysen som är en del av ideologikritiken har vi använt oss av i vårt sista avsnitt där vi söker utläsa argumentationen för och emot en lagstiftning mot könsdiskriminerande reklam. Vi har utkristalliserat argumenten för att sedan med hjälp av Maccallums frihetsanalys kritiskt granska dessa och för att se vilken typ av frihet som förespråkas i argumenten och hur hållbara de är utifrån vår övergripande analys.

Som princip för vår materialinsamling började vi med att undersöka en mindre mängd material för att kunna skapa oss en uppfattning om vilka slags texter som kunde ge oss den information och kunskap som var relevant för vårt forskningsproblem (Ibid. s. 49). Vi utökade sedan allteftersom vårt arbete fortskred mängden material och sökte fokusera på dels litteratur som behandlade den liberala frihetssynen, dels feministisk litteratur. Den senare litteraturen har dels liberala utgångspunkter, dels kritiska utgångspunkter i relation till den liberala individualismen och dess samhällssyn.

Vi har främst använt oss av sekundärmaterial i form av facklitteratur, information från Internet och tidningsartiklar. Vi har dock även använt oss av primärmaterial i form av betänkanden och motioner.

2 Teoretiska utgångspunkter

Då vi ämnar analysera det liberala frihetsidealet utifrån en feministisk kritik behöver vi en teori om vad frihet och dess olika faktorer är. Tidiga frihetsfilosofer delade upp frihet i två sfärer nämligen positiv och negativ frihet. Den negativa friheten är frihet från någonting så som frihet från förtryck eller frihet från fängelse. Den positiva friheten är frihet till något som frihet att inte svälta eller friheten att ha möjligheter att gå i skolan.

Denna uppdelning mellan positiv och negativ frihet är dock problematisk då en filosofisk diskussion om frihet lätt kan bli ett ändlöst jämförande om vilken frihet som är den viktigaste eller rättvisaste friheten. Uppdelningen ger sällan upphov till en konstruktiv diskussion om hur vi ska jämföra olika frihetsideal eller hur olika frihetsförespråkare skiljer sig åt i synen på vem friheten är till för, vad som är en inskränkning i friheten och vad människor bör ha frihet till/från. Positionerna låses ofta i en vänsterfalang som premierar positiv frihet med dess inriktning på social rättvisa mot en högerfalang som framhåller att den enda reella friheten är den negativa.

Den amerikanska filosofen Gerald Cushing Maccallum lade år 1967 fram en mer enhetlig definition på frihet. Han menade att frihet visserligen har en negativ och en positiv aspekt men att det i grunden bara finns en frihet. Filosofen gör en analys av frihet som en treställig definition där frihet alltid är frihet för någon X från något Y och till något Z. Ett uttryckligt exempel på detta är det som tas upp i boken ”Idéer om frihet” (Hansson, 1990:10). För att argumentera för Maccallums tes så analyseras i denna bok tryckfriheten m h a Maccallums analys. För att åtnjuta tryckfriheten måste man ha laglig rätt att yttra sig, det ska inte finnas juridiska hinder som gör att du inte kan yttra dig. Du är alltså fri från juridiska hinder att trycka vad du vill. Detta är den negativa aspekten på frihet eller frihet från (Y). Men för att du ska kunna yttra dig i tryck så räcker inte detta. Du måste även vara fri från andra ekonomiska hinder och erhålla kunskapen att skriva. Detta är den positiva friheten (Z). För att veta vad det är för frihet vi pratar om så måste den som ska åtnjuta friheten definieras. Gäller tryckfriheten alla eller bara män eller bara rika? Detta är (X) aspekten.

Maccallum menar att alla resonemang om frihet bör översättas till ovanstående treställiga definition om man ska diskutera frihet på ett meningsfullt sätt.

”I sista hand kan diskussioner om aktörers frihet alltså bli fullt begripliga och förnuftigt bedömda först när man definierat eller åtminstone förstått varje faktor i den treställiga definitionen” (Ibid. s. 40).

I alla resonemang om frihet hittar man således dessa tre faktorer vare sig de är explicita eller implicita och faktorerna måste därmed identifieras för en fruktbar analys.

2.1 Kritik av Maccallums teori

Vissa kritiker har hävdad att Maccallums schema är för stort i sitt inkluderande av den positiva friheten. Isaiah Berlin hävdar att förslavade människor inte alls behöver kämpa för något annat än just själva friheten. De måste inte ha klart för sig vad deras handlingsutrymme kommer att vara, de vill bara bli fria (Ibid. s. 14). Den positiva aspekten behövs därmed ej när man talar om frihet. Till försvar för Maccallums teori kan man hävda att de förslavade människorna visst eftersträvar mål utöver den fysiska förslavningen (Ibid.). Även om de inte vet vad de kommer att göra efter att de har blivit fria så skulle de inte vilja bli kroppsfrämlade så fort de har lämnat sitt läger eller plantage. Att bli fri från sina bojar innebär att man blir fri att göra saker (Z), ett helt spektrum av möjligheter, som kan sammanfattas med frasen: ”allt som mina bojar hindrar mig från” (Ibid.). James Gould framför en annan typ av kritik mot Maccallums schema. Han menar att Maccallums frihetsbegrepp resulterar i att inskränkningar i företagsägares rätt kan ses som en inskränkning av friheten, enligt Gould ett argument för en fri marknad och en ohämmad kapitalism (Ibid. s. 16).

Andra kritiker som William Parent och John Rawls anser att det är problematiskt att räkna in fattigdom som ett frihetshinder (Ibid. s. 16-17). Här blir Maccallums teori kritiserad från både höger- och vänsterteoretiker vilket visar på dess bredd. För att bemöta kritiken från James Gould om att teorin ger näring till nyliberala tankar om en fri marknad kan man lyfta fram (X) aspekten. Det finns inget som säger att det är problematiskt att inskränka friheten hos företagsägare om denna frihet gör att fler människors frihet ökas. Om man har i åtanke att frihet alltid är för någon så är det i sin ordning att inskränka denna frihet om man anser att det leder till att fler människors frihet ökar då skatteintäkterna kan finansiera skolor så att friheten att gå i skola gäller för alla. Att erkänna att statliga ingripanden kränker en viss grups frihet behöver därmed inte vara ett argument för att samhället aldrig ska kränka friheter då det är en politisk fråga när man gör en avvägning mellan olika personers eller grupperns frihet.

Maccallums analys gör den politiska debatten mer greppbar än det uppdelade positiva och negativa frihetsbegreppet. Hans analys gör det möjligt att precisera var de politiska åsikterna skiljer sig åt då både positiva och negativa frihetsförespråkare får plats i hans analys. Till skillnad från den uppdelade frihetsanalysen undgår den treställiga frihetsanalysen frågor som vilken frihet (den positiva eller den negativa) som är den bästa eller mest eftersträvaransvärda. Istället kan man inrikta sig på mer fruktbara frågor om vad som ska räknas in som hinder för friheten

och vem friheten ska gälla. Föreställningen om att det finns två olika frihetsbegrepp har hindrat en konstruktiv frihetsdebatt där man kan föra en diskussion med användandet av samma begrepp.

När vi behandlar redogörelser för när en människa är fri är det därför nödvändigt att vi kräver att få helt klart för oss vad varje skribent anser vara omfånget för dessa faktors variabler [...] Genom sådana krav visar det sig vilka skillnaderna mellan olika skribenter är. Det ger oss utgångspunkt för vidare undersökningar av vad som kan rättfärdiga skillnaderna (Ibid. s. 27).

Vi kommer att använda Maccallums teori främst för att den inte tar ställning till om positiv frihet är bättre eller sämre än negativ frihet. I Maccallums teori ryms båda lägren av frihetsförespråkare vilket gör att vi lättare kommer att kunna jämföra och precisera vad de olika ståndpunkterna ligger. En annan stark aspekt som talar för att vi ska använda den treställiga frihetsdefinitionen är dess betoning av (X) variabeln. Det är vitalt att vi tydligt visar vems frihet det gäller i vår analys då feminister och liberaler säger sig förespråka olika objekt på vilken friheten är till för. På detta sätt kan vi svara mot grupper i samhället som kan påverkas annorlunda av en viss politik. Då vi ämnar jämföra två olika synsätt på frihet så är det av yttersta vikt att frågan om frihet för vem besvaras. I det treställiga frihetsbegreppet är det möjligt att argumentera för att en viss frihet inte gäller alla på samma sätt och att en grupps frihet kan kränkas av en annan grupps frihet. Denna aspekt är mycket gynnsam när vi arbetar med den feministiska kritiken av det liberala frihetsidealet.

Maccallums teori omfattar vem/vilka individen/individerna är som avses, vad de är fria från och vad är de fria att göra och bli. Med dessa teoretiska aspekter kan vi utarbeta en enhetlig analys av på vilket sätt den feministiska och den liberala friheten skiljer sig åt i fråga om vem/vilka friheten är till för, vad de är fria från och vad de är fria att bli eller göra (Ibid. s. 36).

3 Liberal frihet

Liberalismen växte fram som en ideologi mot de enväldigas makt och kyrkans religiösa inskränkthet eftersom man ansåg att individens frihet är något som måste respekteras och inte ska inskränkas. John Stuart Mill uttrycker det så här: ”Till individen bör den sida av livet höra som huvudsakligen är av intresse för individen, till samhället den del som är huvudsakligt intresse för samhället” (Mill, 1984:83). De gemensamma nämnarna för liberalerna var kampen för en konstitutionell stat, marknadsekonomi och skyddad privategendom.

Även om liberalerna förespråkade en stat som skulle skydda individerna så var det viktigt att denna stat hölls tillbaka så att inte individernas fri och rättigheter skulle inskränkas (Kymlicka, 2002 :102). Staten skulle vara ett redskap för att garantera medborgarnas liv, frihet och ägodelar. Konstitutionen är här ett viktigt sätt för att hålla tillbaka staten. Liberalismen betonar även uppdelningen mellan en offentlig politisk sfär och en privat opolitisk sfär där den senare bör vara fri från statlig inblandning (Held, 2002 :101) Uppdelningen begränsar statens åtagande då man anser att den inte bör blanda sig i den privata sfären som inkluderar familjen, det civila samhället och marknaden. Liberalismen rymmer i realiteten flertalet politiska läger, men vi har valt att fokusera på de egenskaper som skiljer liberalismen från socialismen. Detta har vi gjort för att söka urskilja liberalismens särregna frihetsideal, dvs den idealtyp som ligger till grund för vår analys.

3.1 Frihet från - (Y) aspekten

Liberalerna har en tendens att betona friheten från statligt förtryck och tyranni dvs den negativa aspekten av frihet. ”Frihet som icke inblandning är central för all liberalism” (Goldmann, 1997 :66). De likställer inte den positiva friheten med den negativa, vilket förklarar varför de ser statens inskränkningar som en större ofrihet än tex klassamhällets ekonomiska hinder för människor med begränsade resurser. En av liberalismens främsta frihetsteoretiker, Isaiah Berlin, är en stark förespråkare för negativ frihet. Han menar att negativ frihet är den enda riktiga och att ett inkluderande av den positiva friheten gör att begreppet töjs ut och förlorar sitt innehåll (Hansson, 1990:9). Liberalernas frihet från är således frihet från statens förmynderi och förtryck. ”Varje människa har rätten att söka sina egna vägar i livet, utan att förhindras av diktat, förmynderi eller tvång från statens sida” (Dahlman, Möllerström 2003 :26).

3.2 Frihet att – (Z) aspekten

Som påpekats ovan har liberaler överlag en negativ inställning till positiva friheter. Då de ser statens inblandning i individernas angelägenheter som förtryck blir synen på fördelningspolitik och offentliga insatser något man motsätter sig, dock finns det en del liberaler som anser att staten ska tillhandahålla vissa nyttigheter till dess medborgare men en alltför stor stat anses av de flesta vara ett hot mot individens frihet. Vidare vill liberaler inte jämställa de positiva friheterna med de negativa. ”Rättighetsdiskussionen lider dessvärre av svår begreppsförvirring. Samma ord har kommit att känneteckna vitt skilda ting. Skillnaden mellan rätten att inte förtryckas och rätten till skola och bostad är milsvid och gör rättighetsbegreppet svåränvänt” (Norberg, 2003 :298).

3.3 Individen – (X)

Den liberala utgångspunkten i ett samhälle är individen. ”Tron på individens företräde är ett klassiskt drag i liberal politisk ideologi” (Goldmann, 1997 :95). John Locke hävdade att individen var den främsta sociala gruppen och att den hade naturgivna rättigheter såsom rätten till liv egendom och frihet (Ibid.). Liberaler har varit mycket skeptiska till statens framväxt och är också många gånger motståndare till kollektiva lösningar (Larsson, 2001:28). De ser individualiteten som synonym med utveckling och vill därför göra allt för att skydda individens frihet från inblandning (Goldmann, 1997:95). Det är alltså individen som är föremål för friheten, individen är X.

Om man ska ställa upp liberalismens frihetsideal med Maccallums schema skulle det kunna se ut som följande: individen (X) ska vara fri från statens inskränkningar (Y) för att kunna utvecklas som individ (Z).

4 Det ”moderna” förtrycket

När man talar om frihet måste man således ta hänsyn till vems frihet man avser och vilka mål man avser uppnå med friheten. I denna diskussion om frihet finns en inbyggd avvägning. Dvs vems frihet väger tyngst och vilka åtgärder bidrar till att maximera friheten för flertalet. Detta resonemang kan tyckas ha utilitaristiska motiv men innebär enligt oss snarare att man utgår från en tanke om att vi i realiteten inte är isolerade individer med en oinskränkt rätt till vår privata frihetssfär utan att vårt samhälle präglas av normer och föreställningar som på ett indirekt, men alltså tvingande sätt, beskär vissa gruppers frihet till fördel för dominerande samhällsgrupper även i det privata. För att till fullo avgöra avvägningen mellan olika friheter måste man analysera den form av förtryck som genomsyrar vårt samhälle, vad det strukturella förtrycket består i och hur det påverkar kvinnors frihet och livssituation, detta utgör (Y) - aspekten.

Vi utgår från en feministisk analys där könsmaktsordningen ses som den ordning som genomsyrar alla samhällsliga institutioner och som präglar relationer mellan män och kvinnor både i den privata och i den offentliga sfären. Denna ordning eller struktur baserar sig som man kan utläsa ur begreppet på en över- och underordning baserad på kön som grundar sig i strukturellt förankrade maktrelationer.

4.1 Könsmaktsordningen

Kön och genus är inte möjligt att frikoppla från maktrelationer utan kön och makt är sammankopplade på ett sätt som innebär att kvinnor systematiskt underordnas (Wendt & Åse, 2001:21). Betydelsen av en individs könstillhörighet ”skapas, upprätthålls och förändras i ett socialt och politiskt sammanhang” vilket innebär att skapandet och återskapandet av könsmaktsordningen är en socialt och politiskt skapad maktordning (Ibid. s. 21). Att det existerar en över- och underordning i samhället där kvinnor underordnas män är idag inte särskilt kontroversiellt att hävda. Att denna underordning är strukturell och vad som är könsmaktsordningen fundament, på vilka nivåer ordningen upprätthålls och förändras samt hur dessa mekanismer fungerar råder det dock skilda uppfattningar om, även inom den feministiska teorin.

Vi ansluter oss till Yvonne Hirdmans förståelse av könsmaktsordningen som hon kallar för *genussystemet*. Ett system som Hirdman menar ska förstås som en dynamisk struktur som omfattar ett nätverk av processer, fenomen, föreställningar

och förväntningar som genom en interaktion ger upphov till ”ett slags mönstereffekter och regelbundenheter” (Hirdman i Wendt-Åse, 2001:21). Hirdman menar att genusordningen är förutsättningen för andra sociala ordningar, dvs att könsmaktsordningen genomsyrar alla andra konflikter i samhället som bl a konflikter baserade på klass och etnicitet.

Uppdelningen av individer i kvinnor och män är basen för de sociala, ekonomiska och politiska ordningarna där de två bärande principerna för genusordningen är isärhållandet av könen och könshierarkin (Ibid.). Isärhållandet bygger på ett särskiljande av män och kvinnor, dvs att män och kvinnor ses som ett dikotomt motsatspar som i varje avseende står i polemik mot varandra. Allt det som en man inte är, är kvinnan. Könshierarkin i sin tur innebär att mannen betraktas som norm, som den normala, medan kvinnan ses som den avvikande. Dessa två principer är beroende av varandra, dvs det faktum att mannen är normen för vad det är att vara människa är beroende av ett särskiljande mellan könen (Ibid. s. 22).

Andra menar att könsmaktsordningens fundament vilar på mer konkreta fenomen i samhället som bland annat könsarbetsdelningen som upprätthåller kvinnors och mäns olika positioner i samhället eller sexualiteten, som enligt radikal-feminister karaktäriseras av manlig överordning och utgör basen för könsmaktsordningens upprätthållande (Ibid. s. 22-23). Vi anser dock inte att dessa olika tankar om könsmaktsordningens fundament är paradoxala eller oförenliga. Snarare antar vi synen att genussystemets dynamiska struktur på en mer abstrakt nivå genomsyrar hela samhället och leder till direkta och indirekta ”regleringar” av individers interaktion på alla nivåer. Dvs ett isärhållande och ett hierarkiskt system får direkta konsekvenser i människors vardagliga liv i form av en uppdelning i olika typer av arbete eller ett tillskrivande av en sexuellt underordnad roll.

4.1.1 Privat och offentligt

Isärhållandet och könshierarkin tar sig även uttryck i en uppdelning i en manlig, offentlig, politisk sfär och en kvinnlig, privat, icke-politisk sfär. En gränsdragning som försvårar politiserandet av den problematik som härrör ur könsmaktsordningen.

Sedan 60-talet har man inom kvinnorörelsen, som en reaktion på denna gränsdragning, sökt få in slagordet ”det personliga är politiskt” i den politiska debatten. Genom att hävda att även det personliga är politiskt sökte man således ifrågasätta dikotomin mellan den offentliga och den privata sfären (Ibid. s. 37). Införandet av det privata i det offentliga var ett sätt att visa på att kvinnors underordning i det privata är starkt sammankopplat med deras underordning i det offentliga. De relationer och strukturer som underordnar kvinnor i det privata är konsekvenser av mäns makt och borde därför vara politiska frågor på samma sätt som andra former av maktutövning ses som en politisk fråga. Feminismen kritiserar således dels hur det privata beskrivs, dvs föreställningen om att det finns en samhällelig sfär som

är naturlig och icke-politisk till sin natur, dels föreställningen att det finns en naturlig gräns mellan det privata och det politiska, en gränsdragning som man menar i sig är en politisk handling (Ibid. s. 39). Denna gränsdragning har varit kutym inom liberalismen där medborgaren i det offentliga ses som rationell och könlös medan den privata sfären och familjen, tillsammans med det civila samhället, ses som den frizon där friheten kan förverkligas och där statens maktutövning ska vara frånvarande. Enligt Nina Björk innebär friheten inom liberalismen att alla individer i så stor utsträckning som möjligt får bestämma över sina egna livsförhållanden och att denna frihet endast kan förverkligas inom den privata sfären (Björk, DN, 050410).

Man betonar följaktligen inte enbart de begränsningar som kvinnor möter i relation till deltagande i det offentliga livet utan även hur den traditionella förståelsen av kön utesluter frågor som rör kön, kropp och sexualitet. Kroppar och kön betraktas som privata och därför ej politiskt relevanta, ett synsätt som blir oerhört problematiskt när man ser hur kvinnors köns, kropps- och sexualitetsuppfattning i så stor utsträckning definierar vilka de är och hur de uppfattar sig själva.

4.2 Förtryck och dominans

Iris Marion Young har i sin bok ”Att kasta tjejkast – texter om feminism och rättvisa” definierat det förtryck som drabbar underordnade grupper i de liberaldemokratiska välfärdsstaterna och som baserar sig på bl a könsmaktsordningen. Vi har valt att fokusera enbart på det förtryck som drabbar kvinnor som grupp i vår analys.

Enligt Iris Marion Young är förtryck och dominans de två hinder som finns för individers utveckling och strävanden och att synen på dessa hinder kräver att man analyserar sociala relationer och strukturer på ett sätt som är oförenligt med den liberala individualismen (Young, 2002:50-51). Förtryck har enligt Young i den traditionella politiska teorin betraktats som det förtryck som en tyrannisk makt utövar över sin befolkning och inte något som drabbar grupper. Young menar dock att begreppet förtryck kommit att ändra innebörd och idag inbegriper de hinder och begränsningar som orättvist drabbar medborgare i vårt liberala samhälle, inte pga en despotisk regim, ”utan av välmenande medborgare till följd av vardagliga och normala regler och beteenden” (Ibid. s. 53). Denna nya form av förtryck som liberalismens individfokuserade teoribildning inte tar hänsyn till har en strukturell karaktär snarare än karaktären av ett uttryckligt tvång. Det är i de normer, sedvanor och symboler som är vedertagna och i de föreställningar som ”ligger inbäddade i hävdvunna och institutionaliserade regler och rutiner och de samhällsliga konsekvenserna av att dessa regler och rutiner är allmänt omfattade och åttlydda” som ger upphov till och som är orsaken till förtrycket (Ibid.). Förtryck i denna bemärkelse syftar således på de orättvisor som drabbar specifika grupper i vårt samhälle som en följd av omedvetna föreställningar och beteendemönster bland

oss alla och som aktualiseras i vardagliga möten, i media och i kulturella stereotyper (Ibid. s. 54). Detta förtryck produceras och reproduceras systematiskt i samhällets grundläggande ekonomiska, politiska och kulturella institutioner, det är en del av vår kultur (Ibid. s. 54).

4.2.1 Kvinnor som grupp – (X) aspekten

Vid en analys av frihet och förtryck är det av högsta relevans att definiera vem/vilka friheten avser. I analysen av det liberala frihetsbegreppet utifrån en feministisk kritik anser vi således att man måste identifiera vilken social grupp som feminismen identifierar som förtryckt.

Enligt denna syn på förtryck och makt som vi redogjort för ovan får således en individs grupptillhörighet stor betydelse, det är denna tillhörighet som på ett avgörande sätt präglar både vår självförståelse och vår omvärlds syn på oss själva. Den sociala gruppen är något mer än enbart en uppräkningslista av de individer som ingår i den (Ibid. s. 56). Grupptillhörigheten får konsekvenser för hur individerna i gruppen uppfattar sig själva och varandra och eftersom grupperna uttrycker sociala relationer existerar de enbart i relation till minst en annan grupp, för varje förtryckt grupp finns det en förtryckande grupp. Young menar att dessa gruppers identitet som grupp uppkommer och reproduceras i mötet med medlemmar från andra grupper som upplever att det finns skillnader dem emellan. Dvs definitionen och utkristalliseringen av sig själva som en grupp uppkommer i interaktionen med andra som skiljer sig från ”oss”. Skulle man som individ inte stöta på någon annan individ som inte särskiljde sig från en skulle man troligen definiera sig själv enbart som människa. Dock blir man som kvinna, i mötet med en man, definierad som kvinna och mannen som man och därmed konstitueras skillnaderna dem emellan.

Young menar att dessa sociala grupper skiljer sig från andra tillfälliga ”kombinationer” av människor som exempelvis personer med samma ögonfärg. De sociala grupperna utmärks i första hand av en känsla av identifikation och samhörighet snarare än gemensamma yttre attribut (Ibid. s. 57). Identifikationen som kvinna med gruppen kvinnor kräver att kvinnan i fråga har de attribut som samhället tillskriver kvinnor men det är i första hand identifikationen med en viss social status och en specifik självförståelse som gör gruppen till en social grupp (Ibid. s. 58). Young särskiljer även sociala grupper från föreningar som karaktäriseras av sociala relationer som följer av ett kontraktsförhållande. Sociala grupper skapas inte genom att vissa grupper av individer går samman med intentionen att de på kontraktsbasis ska ingå i en social grupp, utan de skapas i stort av särskiljandet av en grupp individer som avviker från den rådande normen, dvs av de grupper som har tolkningsföreträde i samhället.

Young menar att majoriteten av de samtida rättviseteorier bygger på en individualistisk och ”atomistisk social ontologi” som går hand i hand med en nor-

mativ syn på jaget som isolerat och oberoende (Ibid. s. 59). Young menar dock att en individs identitet inte skapas i ett samhälleligt vakuum, att egenskaper som exempelvis kön inte är något som man kan lägga till eller dra ifrån i skapandet av sig själv som subjekt (Ibid.). Den individuella identiteten påverkas av de uppfattningar man tror att andra människor har om mig som individ, som tillhörande en grupp och de gruppnormer som finns i vårt samhälle är enligt Young grundbultar i den individuella identiteten (Ibid. s. 60).

4.2.2 Kulturell dominans

En form av förtryck som Young definierar är kulturell dominans, ett förtryck som uttrycker en mer abstrakt och indirekt form av maktutövning och som därmed är än svårare att identifiera, förstå och värja sig mot. Förståelsen av den kulturella dominansen är av vikt för att förstå hur kvinnors subjektivitet och frihet påverkas av att de inte har kulturellt tolkningsföreträde. Dvs att de inte har makten att definiera och styra över de bilder av kvinnan som finns inom reklamen.

Att vara kulturellt dominerad innebär för den grupp som är utsatt att den är osynliggjord samtidigt som den framställs i stereotypa bilder och skiljs ut som annorlunda. Osynliggörandet, stereotypiseringen och annorlundaskapet är en konsekvens av att de dominerande grupperna framställer sig själva, sina erfarenheter och sin kultur som allmängiltig (Ibid. s. 79). Det är således männen som har tolkningsföreträdet att definiera både sig själva och kvinnor. Genom att det är de dominerande grupperna som kontrollerar de viktigaste kommunikations- och informationsverktygen så kommer de kulturella produkter som är mest vedertagna och spridda att uttrycka denna grupps specifika erfarenheter, deras värderingar samt deras tolkningar och perspektiv på samhället (Ibid.). Det är mot denna måttstock som alla former av invändningar från andra grupper som inte har samma tolkningsföreträde eller allmängiltighet bakom sin argumentation, kommer att mätas. Följaktligen formuleras skillnaden mellan de olika grupperna, mellan kvinnor och män, i termer av avvikelse/normalitet och under-/överlägsenhet.

Denna form av förtryck som Young definierar som kulturell dominans är motsägelsefullt eftersom kvinnor, samtidigt som de beskrivs i grova schabloner, osynliggörs. Young menar att dessa stereotyper genomsyrar hela samhället och uppfattas som självklara och ovedersägliga medan individer i de dominerande grupperna (vita, heterosexuella, medelklassmän) betraktas som individer (Ibid. s. 80). Young menar att denna motsägelse innebär att kvinnor utvecklar ett dubbelt medvetande pga att de i stor utsträckning definieras av andra och att den dominerande kulturens schablonartade och nedvärderande föreställningar om kvinnor genom sin ”genomslagskraft åter sig in i kvinnors medvetande och uppfattning om sig själva” (Ibid.). Dvs en känsla av att hela tiden definieras utifrån och mäta sig mot måttstockar som andra ställt upp för att avgöra om man duger eller ej (Ibid. s. 81).

Denna moderna form av förtryck kräver således andra analytiska verktyg än de som liberalismen kan erbjuda, något som Nina Björk påpekar då hon menar att liberalismen blivit förhärskande trots denna brist på redskap för att förstå eller förklara de moderna formerna av maktutövning och förtryck. Den liberala teorin är ett fruktbart verktyg då människors uttalade vilja kränks, men den kan inte förklara eller förstå hur människors vilja i sig kan vara formad av orättvisa maktförhållanden. Orättvisor och förtryck som har sin grund i en strukturell ojämlikhet osynliggörs eftersom de inte är en konsekvens av ett uttalat tvång och liberalismen kan därmed inte, enligt Björk, förklara den systematiska orättvisan i vårt kulturella, ekonomiska och politiska system (Nina Björk, "En blind liberalism?", 2005-04-25).

5 Reklamens inskränkning av friheten

Vi har valt sexualiseringen av det offentliga rummet och diskussionen om införandet av en lag mot könsdiskriminerande reklam som empiriska utgångspunkter för vår diskussion om frihet. Sexualiseringen av det offentliga rummet ger ett bra underlag för den vidare lagdiskussionen om könsdiskriminerande reklam. Sexualiseringen visar på ett tydligt sätt vilka konsekvenser en ökad sexualisering och objektifiering av kvinnan inom bland annat reklamen kan få för kvinnors frihet att definiera sig själva som subjekt, att skapa en egen förståelse av sig själva som kvinnor och som sexuella varelser. Den konflikt som finns inbyggd i diskussionen om reklam i allmänhet och om den form av diskriminering av kvinnan som är en del av det budskap som förmedlas inom reklamen är den mellan företagets intresse och kvinnors frihet från objektifiering. Dvs det är en konflikt mellan företagets (X) frihet från rättsliga begränsningar (Y) att producera könsdiskriminerande reklam (Z) och kvinnors (X) frihet från könsdiskriminerande reklam (Y) att kunna definiera sig själva som individer (Z).

Många skulle invända att reklamen inte påverkar oss i så stor utsträckning. Det problematiska i ett sådant påstående är att om vi inte lät oss påverkas skulle reklamen inte existera. Själva reklamens funktion är att påverka och att locka till konsumtion (Konsumentverket, 1992:5). Reklamen söker således ”otillfredsställda oss”, så att vi ska fortsätta köpa mer och mer. Den inriktar sig på våra svagheter, underminerar vår självkänsla och bildernas begärliga budskap innebär att vi förväxlar yta som innehåll och konsumtion som identitet (Ibid.).

Vi ansluter oss till Youngs förståelse om att skapandet av en subjektivitet inte är en process som sker separat från andra individer eller samhället och de normer och föreställningar som är förhärskande, utan just genom dessa samhällsliga processer och interaktioner med andra människor. Det i dessa möten som man definierar sig som en individ, särskild eller lik andra människor. Media har makten att både återspegla och påverka vårt samhälle och den bild av ”verkligheten” som presenteras i media påverkas således vår uppfattning om oss själva och vår könsidentitet. Genom förmedlandet av en specifik kvinnobild har således reklamen makten att forma bilden av kvinnlighet.

5.1 Sexualiseringen av det offentliga rummet

Det är många som anser att sexualiseringen av det offentliga rummet har ökat markant på senare tid, enligt bl a UNR (Ungdomens Nordiska Råd) är det uppen-

bart att det offentliga rummet sexualiserats enormt under de senaste decennierna (Slutdokument från UNR:s session 2004). Debatten om sexualiseringen av det offentliga rummet är dock relativt ny även om den feministiska mediekritiken alltid har kritiserat den objektifierande och sexualiserade bilden av kvinnan som är förhärskande inom reklamen (Rakow, 2001:41).

Vi har valt att fokusera på sexualiseringen av kvinnan inom reklamen eftersom vi anser att den skiljer sig från sexualiseringen av mannen. Dels framställs kvinnan som ett objekt för mannen, medan mannen i reklamen främst framställs som ett ideal för andra män, hans kropp är således ett objekt för andra män, inte en sexuell fantasi för kvinnor. Denna avbildning av kvinnan som tillgänglig för mannen ökar hennes allmänna objektifiering och inskränker kvinnors kroppsliga integritet. Dels inbegriper sexualiseringen av manskroppen inte samma maktdimension som sexualiseringen av kvinnan eftersom kvinnor som grupp är underordnade män som grupp i samhället (Alsterhag, ”Pornofiering och sexualisering”, 2005-04-25).

När man talar om sexualiseringen av det offentliga rummet är det många som menar att det inte är sexualiseringen i sig som nödvändigtvis är det problematiska. Snarare bottnar problematiken i att sexualiseringen refererar till ett pornografiskt bildspråk som är extremt könsstereotyp. Sörensen menar att ”pornofieringen” av masskulturen tar sig uttryck i tre sammankopplade tendenser. Volymen av pornografiskt material ökar genom att det blir allt billigare att framställa och mer lättillgängligt vilket i sin tur leder till en legitimering och ett offentliggörande av den typ av pornografiskt material som tidigare till stor del censurerades. Detta innebär även en fragmentarisering, eller en form av ”spill-over” effekt där pornografins värld tränger sig in i bl a reklamen och kan leda till en idealisering och normalisering av pornografins syfte och effekter. Genom att beteckna det som sker i vårt offentliga rum som pornofiering menar Sörensen att man synliggör manifestationer av ojämsställda ekonomiska och sociala villkor (JÄMO, ”Pornofiering, eller...?”, 2005-04-14).

Enligt Anja Hirdman har mjukpornografien till syfte att sexualisera konsumtionen, dvs att skapa ett begär efter konsumtion. Men denna pornografiska ikonografi inom media förmedlar dock inte enbart en övertalelse till konsumtion utan den erotiserade kvinnokroppen framställs även som en idealiserad bild av kvinnor, för kvinnor. Kvinnan i reklamen ska således, genom sin förmåga att väcka begär, locka både till köp av varor och till efterliknelse (Hirdman i Parbring, ”Mjukporrer oss lust att handla”, 2005-04-25). Bilden av och den sexuella uppvisningen av kvinnan inom reklamen är enligt Hirdman helt sammankopplad med representationen av femininitet (Hirdman, *Medialiserad sexualitet*). Hirdman menar att återskapandet av femininitet i reklamens bilder inte avgörs av det sexuella innehållet i första hand, utan snarare av ”formen (bild eller text) och dess tänkta effekt (upphetsning eller varuköp/utlärande)” (Ibid.). De mjukpornografiska bildernas syfte, bilder som enligt många blivit dominerande inom reklamen, syftar enligt Hirdman till att väcka begär efter konsumtion samtidigt som den erotiserade kvinnokroppen

inom mjukpornografins framställs som en idealiserad bild av kvinnor, för kvinnor (Ibid.).

5.2 Objektifiering

Begreppet objektifiering har varit centralt i den feministiska kritiken av den sexuella representationen av kvinnan inom bl a reklamen (Attwood, 2004:7). Enligt Barbara L. Fredrickson och Tomi-Ann Roberts som är upphovskvinnorna till den sk ”Objectification theory” socialiseras kvinnor i vår kultur till att internalisera en betraktares perspektiv, vars perspektiv blir den huvudsakliga referenspunkten för synen på deras fysiska jag. Detta leder således till att kvinnor och flickor behandlar sig själva som objekt som ska iakttas och värderas utifrån den idealbild som samhället, genom objektifieringen, förmedlar. Enligt författarna är denna internalisering ofta omedveten. Snarare framgår det av teorier om socialisering att en upprepad utsatthet för ett subtilt externt tryck, som man kan hävda att objektifieringen utgör, att förbättra sitt utseende gör att kvinnor och flickor upplever att deras strävan att förbättra sitt fysiska utseende är något självvalt (Fredrickson & Roberts, 1997:179).

Även om kvinnor utsätts för objektifiering i olika stor utsträckning är den gemensamma nämnaren för alla typer av sexuell objektifiering erfarenheten av att behandlas som en kropp eller en samling kroppsdelar som värderas huvudsakligen för dess nytta (eller konsumtion) av andra (Ibid. s. 174). En erfarenhet som alla kvinnor delar, pga objektifieringens ständiga närvaro, oavsett bakgrund. Sexuell objektifiering sker närhelst en kvinnas kropp, kroppsdelar eller sexuella funktioner särskiljs från henne som individ och när dessa representationer betraktas som en representation av henne (Ibid. s. 175).

Genom ovan nämnda internalisering blir således kvinnorna även betraktare, men det objekt som ska betraktas och värderas är fortfarande de själva, något som Fredrickson och Roberts kallar självobjektifiering. Denna självobjektifiering karaktäriseras av en rutinmässig och konstant granskning av det egna utseendet och internaliseringen av en utomstående betraktares syn på det egna jaget kan enligt författarna ge upphov till skam, ångest, ätstörningar och depressioner (Ibid. s. 180-185).

6 Lag mot könsdiskriminerande reklam

För att konkretisera vår analys av reklamens påverkan på kvinnors frihet kommer vi i detta avsnitt att analysera de förslag om lagstiftning mot könsdiskriminerande reklam som uppkommit under senare år och därigenom söka utläsa vad de olika positionerna hävdar är (X), (Y) och (Z) - faktorerna.

Att stifta lagar som reglerar och förbjuder olika handlingar är oundvikligen en inskränkning av vår frihet (Idéer om frihet, 1990:170) Alla lagar som förbjuder oss att göra saker vare sig det är att slå någon eller att inte korsa vägen där det inte finns ett övergångsställe anser vi vara en inskränkning av friheten. Men lagar behövs, det är både feministiska tänkare och liberala tänkare överens om. För att vi ska ha friheten att leva utan förtryck från våra medmänniskor så är det nödvändigt att vi förbjuder våldsamt beteende mot en medmänniska. För att vi inte ska bli rånade inskränker vi människors frihet att stjåla.

Den fråga vi vill besvara i följande avsnitt är om en lag mot diskriminerande reklam ökar kvinnornas frihet i samhället? För att besvara denna fråga har vi analyserat de senaste tre årens betänkanden från lagutskottet där man behandlat diverse motioner med krav på/eller förslag till en lagstiftning mot könsdiskriminerande reklam.

6.1 Friare genom ofrihet

I sitt arbete ”*Positiv och negativ frihet*” argumenterar Maccallum för att det kan finnas situationer där människors frihet kan ökas med hjälp av begränsningar av friheten. Han exemplifierar detta med en person som varje dag tvingas korsa en motorväg utan övergångsställe. Personen är fri att korsa vägen var han vill men bilarna har företräde framför honom vilket resulterar i att han får vänta. När man sedan beslöt att bygga ett övergångsställe på motorvägen blev personen tvungen, enligt lag, att korsa vägen vid övergångsstället. Detta minskade hans frihet, men gav honom samtidigt ökad frihet genom att han fick företräde framför bilarna (Hansson, 1990:37). Enligt detta exempel så är det möjligt att begränsningar kan skänka oss större frihet och det finns flera exempel på detta. Enligt Maccallum så kan denna tes bli problematisk om man anser att människor måste vara helt fria vilket Maccallum anser är ett grundlöst antagande (Ibid.).

6.2 Frihetsanalys av lagförslaget

Enligt Maccallum måste det ”om en person ska kunna befrias, med hjälp av inskränkningar eller annorledes, finnas något från vilket denne blir fri, och att detta något måste utpekas” (Ibid. s. 38). För att ta reda på detta måste vi besvara följande frågor:

1. Vad ska anses vara en inskränkning i människors frihet?
2. Vad ska anses vara en legitim inskränkning i människors frihet

1. Kvinnor lever i ett samhälle där de som grupp är underordnade gruppen män. Kvinnor lever alltså i ett patriarkalt samhälle. Ett samhälle som många kvinnor kämpar för att avskaffa så att de kan frigöra sig själva som människor. I detta samhälle så drabbas kvinnor av en ständig masspåverkan från företagets reklam där det gång på gång matas ut en bild att kvinnor ska se ut, bete sig och tänka på ett visst sätt. Reklamens påverkan är dokumenterad och dess innehåll är starkt objektifierande mot kvinnor. Som vi tidigare har argumenterat så skapas ens självbild i relation till samhället och dess individer vilket resulterar i att all offentlig påverkan såsom reklam kommer att inverka på hur män ser på kvinnor och hur kvinnor ser på sig själva. Om man accepterar detta resonemang så kan man dra slutsatsen att den könsdiskriminerande reklamen är en källa till ofrihet för kvinnor. Enligt Maccallums schema kan denna ofrihet ställas upp på följande sätt: Kvinnor (X) är ofria från könsdiskriminerande reklam (Y) att definiera sig själva som individer (Z).

2. En lagstiftning mot könsdiskriminerande reklam innebär självfallet en inskränkning av alla medborgares frihet att trycka könsdiskriminerande reklam, denna ofrihet drabbar även kvinnor. Men till följd av denna inskränkning i kvinnornas negativa frihet att få trycka könsdiskriminerande reklam så kommer de att erhålla friheten från att slippa se och påverkas av könsdiskriminerade reklam. Kvinnor kan nu gå på gatorna utan att behöva mötas av reklamaffischer som försöker deras sätt att vara. Detta kan t o m på sikt leda till att kampen för jämställdhet vinner större framsteg eftersom reklamen inte agerar konservator av de gamla könsrollerna vilket kan leda till än större frihetsvinster för kvinnor. Om man accepterar denna argumentation så är en inskränkning av den negativa friheten att få producera könsdiskriminerade reklam en legitim inskränkning då den vunna friheten är större och mer eftersträvansvärd än den frihetsaspekt som har inskränkts. Det som gruppen kvinnor ska bli fria från är därmed den ständiga påverkan från den könsdiskriminerande och objektifierande reklamen för att inte påverkas av den nedvärderande kvinnoosyn som förmedlas däri. Med andra ord: kvinnor (X) ska vara fria från könsdiskriminerande reklam (Y) att definiera sig själva som individer (Z).

I riksdagen har man sedan 70-talet mer eller mindre regelbundet motionerat för ett förbud mot könsdiskriminerande reklam. Det är främst Vänsterpartiet och

Miljöpartiet som har betonat att den könsdiskriminerande reklamen är ett led i kvinnans underordning och därför motionerat för ett förbud. Men även Socialdemokrater och Kristdemokrater har anfört liknande ställningsstagande (*Vissa saker blir bättre*, Arbetaren 050512)

De återkommande argumenten varför könsdiskriminerande reklam borde förbjudas är att:

- Kvinnor framställs som objekt
- Reklamen visar en förlegad och schabloniserande bild av kvinnan
- Reklamen visar en diskriminerande bild av kvinnan
- Kvinnor beskrivs som sexobjekt
- Kvinnor skildras som underordnade och oförmögna att kunna fatta egna beslut
- Reklamen förmedlar en idealbild av kvinnan som kan orsaka ätstörningar hos barn och ungdomar (Motioner L299, L379, L374, L341)

Det återkommande svaret från lagutskottet är att avslå motionerna med följande motivering:

Lagutskottet har ingen annan uppfattning än motionärerna om att reklam med inslag av diskriminering i olika former är oacceptabel [...] Genom Konstitutionsutskottets yttrande är det klarlagt att en laglig möjlighet till ingripande mot diskriminerande reklam kräver grundlagsändringar som innebär inskränkningar i tryckfrihetens och yttrandefrihetens grundvalar. Mot denna bakgrund bör enligt lagutskottets mening lagstiftning komma i fråga endast om detta framstår som det enda alternativet till att komma till rätta med problemen [...] vidare krävs att den diskriminerade reklamen förekommer i sådan omfattning och är av sådan art att inskränkningar i tryckfriheten och yttrandefriheten oundgängligen är påkallade (Betänkande 2003/04:LU8).

Vad kan man utläsa ur detta uttalande om vi analyserar den utifrån vår frihetsanalys? Lagutskottet hävdar att diskriminering är oacceptabel men samtidigt så anser man inte att diskrimineringen är så oacceptabel att man bör förbjuda den. Detta trots att regeringens uttryckliga åsikt är att sexualiseringen av det offentliga rummet tillsammans med förekomsten av könsrelaterat våld vidmakthåller den rådande könsmaktsordningen (Regeringens proposition, 2004/05:147).

Lagutskottets argument är att tryck och yttrandefrihetens inkluderande av könsdiskriminerande reklam i tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen är viktigare än kvinnors frihet från diskriminering. Ett annat argument som man kan utläsa ur Lagutskottets betänkande är att tryck- och yttrandefrihetens grundvalar är hotade om man förbjuder könsdiskriminerande reklam. ”Genom Konstitutionsutskottets yttrande är det klarlagt att en laglig möjlighet till ingripande mot diskriminerande reklam kräver grundlagsändringar som innebär inskränkningar i tryckfrihetens och yttrandefrihetens grundvalar” (Betänkande 2003/04:LU8). Det Lagutskottet säger är att friheten att könsdiskriminera genom offentlig reklam är en del av den grundval på vilken vår tryck och yttrandefrihet vilar på. Ett motsägelsefullt uttalande med tanke på att tryckfriheten redan är inskränkt genom förbud mot ex tobaks och alkoholreklam. Detta är inskränkningar

på den negativa aspekten i tryckfriheten som gäller alla medborgare. Att tryckfriheten redan är reglerad borde ju visa att grundvalarna kan förbli intakta även efter en inskränkning.

Frågan måste ställas om det finns ett allmänintresse av att könsdiskriminerande reklam inte är reglerad? Självklart så är varje form av inskränkning av yttrandefriheten farlig om den hotar att censurera och hindra politiska åsikter som allmänheten har intresse av att ta del av. Men att betrakta sexualiserande reklam på det sättet är, enligt vår mening, inte särskilt övertygande.

6.3 Vem är X?

Vi måste ställa oss frågan vem denna frihet berör för att på så sätt förstå vilken inverkan denna typ av inskränkning kommer att ha på samhälles medborgare. Vem har friheten att trycka massreklam? För att friheten ska vara universell behöver den ha både den positiva och den negativa aspekten. Alla människor i Sverige har den negativa frihetsaspekten att trycka upp reklam. Alla har juridisk frihet att trycka nästan vad som helst, tex könsdiskriminerande reklam.

De flesta medborgare har dock inte möjlighet att trycka massreklam. Eftersom det är dyrt att producera reklam hindras de flesta människor av ekonomiska hinder. Det är en ofullständig frihet som inte kan verkställas på grund av att den positiva friheten, de reella möjligheterna, saknas. Vems frihet är det då egentligen som vi skyddar genom att inte lagstifta mot könsdiskriminerande reklam? Rimligtvis är det företagets frihet eller människorna som jobbar i företagets frihet. Alltså företagen (X) är fria från rättsliga begränsningar (Y) att producera könsdiskriminerande reklam (Z).

När vi tittar närmare på vem friheten är till för så ser vi det relevanta i Lagutskottets uttalande. Det är en argumentation för en viss grupp människor med mycket resurser mot gruppen kvinnor som upplever att den könsdiskriminerande reklamen är en bidragande orsak till ofrihet i deras liv. Man har gjort en avvägning och beslutat att diskrimineringen och sexualiseringen inte är så illa att man kan inskränka på företagets friheter, man prioriterar därmed företagets frihet. Vi anser därmed att Lagutskottet och de liberala feministerna kommer fram till en liknande slutsats, nämligen att företagets frihet (X) från rättsliga begränsningar (Y) att producera könsdiskriminerade reklam (Z) är viktigare än kvinnors (X) frihet från könsdiskriminerande reklam (Y) att kunna definiera sig själva (Z).

Hur påverkas då mäns frihet av denna typ av lagstiftning? Givetvis så kommer det att vara förbjudet för män att använda sig av könsdiskriminerande reklam. Men som vi sa tidigare så saknar de flesta den positiva friheten att sätta upp reklam pga brist på ekonomiska resurser. Detta leder till att en inskränkning bara skulle drabba ett fåtal mäns frihet. För de flesta män blir en inskränkning i denna

frihet marginell då de i realiteten inte har fullständig frihet att trycka könsdiskriminerande reklam pga ekonomiska hinder. Självfallet kan det finnas andra argument till varför män inte vill se ett förbud men när det gäller deras frihet så skulle lagstiftningen innebära endast ett marginellt ingrepp.

6.4 Självsanering – ERK

Lagrådet har argumenterat att lagstiftning inte är det bästa alternativet och hänvisat till att näringslivet har etablerat Näringslivets etiska råd mot diskriminerande reklam. Denna självreglerande instans anses vara ett bättre sätt att bekämpa könsdiskriminerande reklam menar de (Lagutskottets betänkande 2004/05:LU8).

Frågan är dock om ERKs arbete har påverkat utbudet och minskat den könsdiskriminerande reklamen?

Statistik över ERKs verksamhet

Antal mottagna anmälningar

1989	346 st
1990	202 st
1991	183 st
1992	135 st
1993	130 st
1994	146 st
1995	116 st
1996	123 st
1997	163 st
1998	135 st
1999	147 st
2000	198 st
2001	230 st
2002	185 st
2003	357 st

Antal fällda anmälningar

1989	7
1990	12
1991	10
1992	8
1993	13
1994	24
1995	25
1996	13
1997	25
1998	22
1999	24
2000	20
2001	36
2002	27

Källa: Etiska rådets hemsida

Statistiken visar tydligt att någon märkbar minskning av den könsdiskriminerande reklamen inte finns så som den upplevs av medborgarna. ERK har inte lyckats avskräcka företagen till att inte använda könsdiskriminerande reklam trots att de har blivit fällda och att dessa fällningar har publicerats på ERKs hemsida. En fällning av ERK innebär dock inte att företaget måste dra tillbaka sin reklam, utan denna sanktion är enbart symbolisk. Med tanke på att de självsanerande åtgärderna inte har gett effekt anser vi att argumentet att ERK skulle vara en lösning till problemet med könsdiskriminerande reklam blir väldigt svagt. ERKs misslyckade arbete borde snarare ses som en indikator på att självregleringen inte fungerar och tala för en lagstiftning mot den förtryckande reklamen.

ERK bildades 1988 med syftet att motverka könsdiskriminerande reklam. Men rådet har även andra agendor. Deras uppgift är även att arbeta mot en lagstiftning mot könsdiskriminerande reklam: ”Syftet var även att motverka en lagstiftning mot könsdiskriminerande reklam och därigenom bibehålla en kommersiell yttrandefrihet” (ERKs hemsida). ERK har på olika sätt kritiserat berörda myndigheters försök att utreda möjligheten att lagstifta mot diskriminerande reklam. I en utredning som Civildepartementet genomförde undersökte man möjligheten att anpassa marknadsföringslagen så att den skulle inkludera ett förbud mot könsdiskriminerande reklam. På ERKs hemsida står det:

Förslaget utsattes för massiv kritik från berörda näringslivsorganisationer. NDM, liksom ERK:s huvudmän, påpekade i sitt remissyttrande att könsdiskriminerande reklam handlar om åsikter, värderingar och attityder i samhället, vilka är grundlags-skyddade (ERKs hemsida)

ERK ställer sig här mot en lagstiftning för att skydda företagens kommersiella yttrandefrihet. Rådet agerar lobbygrupp åt sina uppdragsgivare som är marknads-krafterna. Ett uppmärksammat företag som anses använda sig av könsdiskriminerande reklam är Clear Channel. Det är ett av landets största företag som sysslar med utomhusreklam och har blivit hårt kritiserat för att regelbundet sätta upp könsdiskriminerande reklam. Detta företag är huvudmän till ERK vilket leder till frågan på vilken sida ERK står på och vad syftet med deras verksamhet är?

6.5 Bojkott eller förbud?

Alla feminister är inte för ett förbud mot könsdiskriminerande reklam. En vanlig skiljelinje är den mellan liberala feminister och vänsterfeminister. Vissa liberala feminister som Carolin Dahlman som är författare till boken ”Frihet och feminism” tycker att vi ska utöva bojkott och inte skylla på företagen. Hon menar att det är vårt ansvar att inte köpa produkter från företag som säljer varor med hjälp av könsroller som i sin tur hämmar vår frihet (Aftonbladet 050513).

Istället för lagstiftning förespråkar hon att vi konsumenter ska ta vårt ansvar och bekämpa reklamen genom bojkott.

H&M är ett kommersiellt företag som vill sälja kläder. De har inte som mål att förtrycka kvinnor. Nej. Det gör vi så bra själva, eftersom vi uppenbarligen köper de kläder som täcker Naomi. Vi gör det lönsamt för H&M att lägga miljoner på annonsplatser. Det är vi som är skyldiga. Skulden ligger hos oss (Ibid.).

Hon menar att det är ovärdigt ett demokratiskt samhälle med regleringar som lagstiftning mot könsdiskriminerande reklam. ”Att sätta munkavle på företagen – när de faktiskt inte ger oss annat än det vi ber om – är ett feigt sätt att protestera” (Ibid).

När Dahlman talar om att yttrandefriheten beskärs så är det samma målgrupp som lagutskottet och ERK vill skydda, nämligen företagets frihet. Detta är problematiskt då Dahlman till skillnad från andra liberaler erkänner att det finns en strukturell under- och överordning baserad på kön. Dahlman är dock inte konsekvent i sin argumentation. I sin bok som hon skrivit med Johanna Möllerström hävdar hon att:

Problemet med ojämlika löner och förutsättningar ligger inte på det individuella planet. Om man hävdar det lägger man samtidigt skuld på varje enskild kvinna. Då säger man att det är varje enskild kvinnas fel att hon får huvudansvaret för disktraskan, tjänar mindre eller inte kommer med i styrelsen. Detta är en konsekvens av liberalernas resonemang som är obehaglig och knappast kan sägas vara en eftersträvningsvision om ett fritt samhälle (Dahlman, Möllerström 2003:51).

Här ser vi att liberala feminister som erkänner ett strukturellt förtryck inte kommer så mycket längre än den liberala parollen med individens ansvar när man konfronteras med ett politiskt förslag för att motverka diskriminering. Det problematiska i Dahlmans resonemang blir att ansvaret eller skulden i fråga om könsdiskriminerande reklam läggs på de förtryckta själva. Men detta är den enda utvägen då Dahlman aldrig skulle erkänna att företagen har ett ansvar i understödjandet av det patriarkala systemet med dess könsdiskriminerande reklam eftersom detta skulle kunna öppna upp för krav på reglering från samhällets sida.

”Strävan efter att ge människor frihet handlar också om att varje individs potential ska utvecklas trots de fördomar, traditioner och mönster som hindrar [...] vi som är liberaler och individualister tycker att det är viktigt att även dessa hinder försvinner. Men vi kommer inte att ta till politik för att riva ner dem.” (Ibid. s. 59).

Vad är skälet till varför man inte vill ta till politik som medel? Svaret ligger kanske hos liberalismen som inte vill se statlig inblandning i individernas liv. Dahlman är inte bara feminist utan hon är också libertarian. Enligt libertarianen Robert Nozick så ska individernas frihet alltid vara det primära. Individens frihet får inte inskränkas, inte ens till förmån för en jämlikhetspolitik. Marknaden ska vara fri från regleringar och staten får inte lägga sig i andras egendom då detta är ett brott mot de människors värdighet (Kymlicka, 2001:125). Möjligen kan man här hitta källan till de liberala feministernas motstånd till politiska regleringar.

7 Slutsatser

Objektifieringen i och sexualiseringen av det offentliga rummet och då särskilt i reklamen utsätter kvinnor för ett indirekt tvång att anpassa sig till den bild av kvinnan och den kvinnliga sexualiteten som förmedlas. Objektifieringen kan som vi har redogjort för ovan leda till att kvinnor utvecklar ett dubbelt medvetande, dvs internaliserar en betraktares perspektiv på den fysiska kroppen, vilket kan få allvarliga psykiska och fysiska konsekvenser i form av ätstörningar, konstant övervakning av den egna kroppen och depressioner. Faktorer som på ett reellt sätt begränsar kvinnors frihet, särskilt i relation till det egna identitetsskapandet.

Denna problematik blir ytterst allvarlig när man betraktar hur central könsidentiteten är för vår förståelse av andra och oss själva. Om kvinnor inte är fria från ett indirekt tvång att identifiera sig själva som individer utan att ständigt behöva övervaka sina egna kroppar och mäta dem mot ett kulturellt genomsyrat kvinnoideal så kommer kvinnors möjligheter att delta i samhället på samma villkor som män att vara allvarligt begränsade.

Kön är i grunden en social och politisk kategori och dess betydelse upprätthålls i ett föränderligt socialt och politiskt sammanhang. Könstillhörigheten är grundläggande för vår identitet. En förutsättning för att skapa sig en subjektiv förståelse av jaget är en i så hög grad som möjligt intakt psykisk och fysisk integritet. Genom sexualiseringen av det offentliga rummet påtvingas kvinnor en stereotyp bild av hur man som kvinna bör vara och hur man bör uttrycka sig som sexuell varsel. Kvinnor berövas därmed friheten att utan yttre påverkan definiera sig själva. Istället blir de definierade utifrån samtidigt som de ska definiera sig själva inifrån. Definitionen utifrån blir den av ett objekt, ett sexuellt objekt som är tillgängligt för andra. En definition som utgår ifrån en manlig norm om hur en kvinna bör vara. En ökad sexualisering av det offentliga rummet och en pornografisk ikonografi i reklam och media ökar trycket på kvinnor att anpassa sig till en rådande sexuell norm. Detta tryck eller tvång är samtidigt som det är så uttryckligt och påtagligt mer abstrakt än ett direkt tvång. Det är ett bildmässigt budskap som påtvingas kvinnor och män under förespegligen att det enbart är ett utbud som tillgodoses och tycker man inte om det så kan man välja att titta bort.

En grundbult i den feministiska teoribildningen är att se förtryck som strukturellt, att se män och kvinnor som både enskilda individer och som grupper. Oavsett om enskilda kvinnor i vissa situationer har mer makt än enskilda män så har män som grupp mer makt än kvinnor som grupp på en strukturell nivå. Distinktionen möjliggör en genusanalys av samhället på en strukturell nivå och synliggör de könsmaktsstrukturer som genomsyrar alla samhällsliga institutioner. Denna struk-

turella ojämlikhet och maktutövning osynliggörs inom den liberala teoribildningen pga dess fokus på individen och dess ovilja att se att makt inte alltid utövas genom uttryckligt tvång från ex en statsmakt. Den liberala teorin osynliggör därmed de faktorer som beskär kvinnors individuella val och individuella frihet och framställer varje individ som fri oavsett könstillhörighet.

Vid införandet av ny lagstiftning bör en proportionalitetsprincip tillämpas som avväger inskränkningarna mot det mål som önskas uppnå med lagstiftningen, de inskränkningar som lagstiftningen innebär för de individuella rättigheterna måste således stå i proportion till det önskade målet. De som förespråkar ett minimum av statlig kontroll och en obegränsad individuell frihet ser lagar som kriminaliserar olika fenomen som ett ingrepp i den personliga friheten. De anser att staten inte bör ha rätten att sätta normerna för individuellt beteende och att varje individ personligen har ansvar för sina handlingar. Det finns hos dessa förespråkare en ovilja att se strukturellt förtryck som ett hinder för ett fritt val. De har en syn på individen som fri och som kapabel att göra rationella val och att denna möjlighet finns för alla, oavsett socioekonomiska eller kulturella förhållanden. De tillerkänner inte de samhälleliga processer som gör vissa människor mer utsatta för exploatering än andra, genom strukturellt förtryck, någon nämnvärd betydelse. Genom detta resonemang blir skyddsaspekterna av en lag irrelevanta. Staten ska inte ha rollen av att skydda individer från sig själva, det sköter de tillräckligt bra själva. Om man istället erkänner att det finns olika former av förtryck som beskär individuellt val och frihet tillskriver man människor det mått av handlingsfrihet som de i realiteten har.

I Sverige har man ställt krav på införandet av lagstiftning mot könsdiskriminerande reklam. Av många ses detta som det enda verkningfulla sättet att komma tillrätta med den objektifierande reklamen som man anser går mot kampen för ett jämställt samhälle. Liberaler är dock inte positiva till den här formen av restriktioner utan betonar snarare vikten av att individen skyddas mot inskränkningar till följd av politiska beslut.

Liberalernas stora slagord brukar vara frihet men i den politiska debatten ställs sällan frågan vems frihet man talar om och vilken typ av frihet man eftersträvar. Som vi har visat så kan olika gruppers frihet komma i konflikt med varandra vilket innebär att avvägningen mellan olika gruppers friheter blir en politisk fråga. I relation till debatten om könsdiskriminerande reklam finns det en motsättning mellan kvinnornas frihet (X) från könsdiskriminerande reklam (Y) att kunna definiera sig själva som individer (Z) och företagets frihet (X) från rättsliga regleringar (Y) att producera könsdiskriminerande reklam (Z). Vi anser att med tanke på att friheten att trycka reklam inte är universell pga att de flesta människor saknar den positiva aspekten av denna frihet, dvs möjligheten att trycka reklam så är detta endast ett marginellt ingrepp på medborgarnas frihet. Om vi väger denna marginella inskränkning mot den frihet som kvinnor kan vinna på borttagandet av reklamen anser vi ur ett frihetsperspektiv att ett förbud borde införas.

Vad är det för politiska idéer som gör att könsdiskriminerande reklam ses som en legitim inskränkning av kvinnors frihet? Vi anser att det är den liberala ideologin som vidmakthåller den rådande diskrimineringen genom dess bias mot marknadens frihet. Att vara liberal behöver dock inte alltid vara oförenligt med att vara feminist. Tvärtom så finns det mycket som talar för en feministisk politik inom liberalismen. Liberalerna vill ju uttryckligen frigöra individen, alla individer ska själva få bestämma över sitt liv. Detta går ihop väl med feministernas kamp mot de strukturer som socialiserar in kvinnor i vissa roller vilket beskär deras frihet att få definiera sig själva. I själva verket så kan man i många avseenden hitta mycket stöd hos liberalismen för en feministisk kamp. Men liberalismen har även andra aspekter som står i vägen för en kvinnlig frigörelse. Den dogmatiska tron att grupper inte existerar är ett direkt underkännande av den feministiska analysen som hävdar att även grupptillhörighet är avgörande för en fullständig samhälls- och frihetsanalys. Synen på människan som enbart individ leder också fram till en annan slutsats, nämligen att individerna borde ta ansvar för sina egna liv. Detta förhållningssätt gör att kvinnor kan göras ansvariga för sin egen underordning. Vill kvinnor inte se könsdiskriminerande reklam får de väl sluta köpa produkterna som annonseras med sådan reklam. Ett sådant förhållningssätt bygger bl a på antagandet att det inte finns en könsstruktur som omöjliggör detta val och motviljan mot en inskränkning på företagets frihet, dvs osynliggörandet av strukturella orättvisor får konsekvensen att kvinnorna själva blir ansvariga för könsojämlikheten i samhället. En liten grupps frihet premieras således framför hälften av befolkningens frihet pga en ovilja att se hur människors frihet beskärs av strukturella orättvisor och en ovilja att göra något åt detta.

Detta leder oss således att dra slutsatsen att trots att forskningen visar att objektifiering kan leda till allvarlig fysisk och psykisk ohälsa hos kvinnor, att företagets frihet att utforma sin reklam på ett sätt som sexualiserar och objektifierar kvinnan väger tyngre i Sverige idag än kvinnors rätt att vara fria från diskriminering och andra förtryckande praktiker som beskär deras individuella frihet. Dvs företagets (X) frihet från rättsliga regleringar (Y) att producera könsdiskriminerande reklam (Z) väger tyngre än kvinnors (X) frihet från diskriminerande reklam (Y) att definiera sig själva som individer (Z).

8 Referenser

Litteratur

Allt är Möjligt, 2004. *Allt är möjligt - En handbok i mediekritik*. Tredje upplagan. Göteborg: Göteborgs Länstryckeri AB.

Bergström, Göran – Boréus, Kristina, 2000. *Textens mening och makt – metodbok i samhällsvetenskaplig textanalys*. Lund: Studentlitteratur.

Dahlman, Carolin - Möllerström, Johanna, 2003. *Frihet och Feminism*. Stockholm: Timbro förlag.

Goldmann, Kjell - Pedersen, Morgens N, - Osterud, Oyvind, 1997. *Statsvetenskapligt lexikon*. Stockholm: Universitetsförlaget.

Hanson, Sven-Ove. MacCallum, Gerald Cushing – Benn, Stanley – Weinstein, William – Miller, David - Cohen, Gerald – Reiman, Jeffrey – Young, Iris– Loevinsohn, Ernest, 1990. *Idéer om frihet*. Volym 3, Översättning Lars G Larsson. Borgå, Finland: Tidens förlag.

Held, David, 2005. *Demokratimodeller - från klassisk demokrati till demokratisk autonomi*. Andra upplagan, tredje tryckningen. Uddevalla: MediaPrint i Uddevalla AB.

Konsumentverket, 1992. *Grepp om livet – ett debattmaterial om kroppsfixeringen i reklamen*. Andra tryckningen. Örebro: Ljungföretagen.

Kymlicka, Will, 2002. *Contemporary Political Philosophy - An Introduction*. New York: Oxford University Press Inc.

Kymlicka, Will, 2004. *Modern Politisk Filosofi – En Introduktion*. Andra tryckningen. Falun: Scandbook AB.

Larsson, Reidar, 2001. *Politiska ideologier i vår tid*. Sjätte upplagan. Sverige, Lund: Studentlitteratur.

Mill, John Stuart. *Om friheten*. Originalupplagan 1859. Andra utgåvan för denna utgåva 1984. Berlings, Arlov: Natur och kultur.

Norberg, Johan - Bengtsson, Mattias, 2003. *Frihetens klassiker, texter i urval*. Kristianstad: Timbro förlag.

Wendt Höjer, Maria – Åse, Cecilia, 2001. *Politikens paradoxer – en introduktion till feministisk politisk teori*. 2:a upplagan. Stockholm: Academia Adacta.

Young, Iris Marion, 2000. *Att kasta tjejkast: texter om feminism och rättvisa*. Stockholm: Atlas, cop.

Artiklar och Internetmaterial

Alsterhag, Sofia. 2004. "Pornoifiering och sexualisering - så framställs kvinnor i media", http://www.alltarmojligt.se/artikelmapp/2004/intervju_maria_j.htm, 2005-04-25

Attwood, Feona, 2004. "Pornography and objectification - Re-reading "the picture that divided Britain", *Feminist Media Studies Vol. 4, No. 1, 2004, s 7-19*.

Björk, Nina, 2003. "En blind liberalism?", *Dagens Nyheter*, 2003-11-28.

Björk, Nina, 2005. "Det är just där, i valet framför tvättmedelshyllan på Ica, som vi förverkligar frihetens idé, såsom den ser ut i just vårt ekonomiska system i just vårt historiska nu", *Dagens Nyheter*, 2005-04-10.

Dahlstöm, Carolin, 2005. "Kränkta av reklamen? Bojkotta Naomis trosor!", *Aftonbladet*, 2005-05-19.

Etiska rådet mot könsdiskriminerande reklams hemsida. Länken - Bakgrund, <http://www.etiskaradet.org/erkinfo2.html>.

Fredrickson, Barbara L – Roberts, Tomi-Ann, 1997. "Objectification theory – toward understanding women's lived experiences and mental health risks". *Psychology of women quarterly*, 1997, Cambridge university press, s 173- 199.

Hirdman, Anja, 2003. "Medialiserad sexualitet", inlägg på konferansen "Kjønnsmakt i Norden", Oslo, 12-13 juni 2003, <http://www.nikk.uio.no/forskning/nikk/pomografisering/hirdman.html#fn2>, 2005-05-15

Jacobson, Maria, 2004. "Pornoifiering", <http://www.alltarmojligt.se/artikelmapp/2004/pornofiering.htm>, 2005-04-25

JÄMO, 2004. "Pornoifiering, eller...?", <http://www.jamombud.se/news/Pornofieringeller....asp>, 2005-04-14

Orback, Jens, 2004. "Mäns våld mot kvinnor gör Sverige ociviliserat",
<http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?d=572&a=342971&previousRenderType=2>, 2005-05-10

Parbring, Bosse 2003. "Mjukporr ger oss lust att handla",
<http://www.genus.gu.se/nyheter/2003/porr.htm>, 2005-04-25

Pressmeddelande, Justitiedepartementet, 2005.
<http://www.regeringen.se/sb/d/5257/a/39154>, 2005-05-10

Regeringens proposition, 2004/05:147.
<http://www.regeringen.se/content/1/c6/04/25/83/a6f6f27a.pdf>, 2005-05-10

Ungdomens Nordiska Råd (UNR) 2004. "Slutdokument: Bekämpa sexualiseringen av det offentliga rummet",
<http://www.norden.org/unr/session2004/sk/SlutdokumentUNR.pdf>, 2005-04-15

Jacobson, Maria, 2004. "Vissa saker blir bättre", Tidningen Arbetaren,
www.arbetaren.se/2004/45/ondaogat.html, 2005-05-12

Rakow, Lana F, 2001. "Feminists, Media, Freed Speech", *Feminist Media Studies*, Vol. 1, No. 1, 2001, s 41-44.

Betänkanden och motioner

Lagutskottets betänkande 2002/03:LU9

Motion till riksdagen, 2002/03:L305, Wester, Ulla (s)

Motion till riksdagen, 2002/03:L287, Ohlsson, Carina (s)

Motion till riksdagen, 2002/03:L253, Einarsson, Mats (v)

Lagutskottets betänkande 2003/04:LU8

Motion till riksdagen, 2003/04:L337, Ohlsson, Carina (s)

Motion till riksdagen 2003/04:L348, Nordlander, Inger (s)

Lagutskottets betänkande 2004/05:LU8

Motion till riksdagen 2004/05:L299, Stafilidis, Tasso (v)

Motion till riksdagen 2004/05:L341, Nordlander, Inger (s)

Motion till riksdagen 2004/05:L374, Ohlsson, Carina (s)

Motion till riksdagen 2004/05:L379, Palm, Veronica (s)